

KENTLEŞME, SANAYİLEŞME ve KALKINMA ETKİLEŐİMİ

M. Fatih AN

(Mimar & Kentsel Tasarımcı)

(Uzman)

T.C. FIRAT KALKINMA AJANSI

fatih.can@fka.org.tr

Özet

Bildiride geçmiŐten günümüze kuramsal bağlamda kentleşme ile kalkınma olgularının, birbirleriyle etkileŐimi; kentleşme ve kalkınma ilişkisinin çözümlenmesi konu edinilecektir. Bildiri ile günümüz şartlarında kalkınma ve kentleşme olgularının durumun ortaya çıkarılması; geçmiş süreçteki değişimleri göz önünde bulundurularak kentleşme ve kalkınma olgusunun ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerini değerlendirme amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Sanayileşme, Kalkınma, Planlama, Kent Sosyolojisi.

Abstract

In this statement, interaction of the “urbanization” and “development” terms in theoretical context from past to present will be taken into consideration and the relation between urbanization and development will be analyzed. The aim of the statement is to uncover the present situation of the development and urbanization terms and evaluate its economical, cultural and social impacts by taking the changes over time into consideration.

Keywords: Urbanization, Industrialisation, Development, Planning, Urban Sociology.

GİRİŞ

Dünya’da kentleşme olgusu hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Ülkemizde bu hızlı değişime dâhil olmuştur. Ülkemizde kentleşme ile ilgili veriler incelendiğinde bu durumu gözler önüne sermektedir. 1950 yılında Türkiye nüfusunun %15’i kentlerde yaşarken, %85’i kırsal alanda yaşamaktaydı (Es ve Ateş, 2004: 216). 2009 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’ne göre nüfusun %75,5 i kentlerde, %24,5i kırsal alanda yaşamaktadır (TÜİK,2010). Verilerden de görüldüğü gibi Türkiye yaklaşık 60 yıllık bir sürede çok hızlı bir kentleşme olgusunu yaşamıştır. Köyden kentlere ve küçük kentlerden metropollere doğru gerçekleşen iç göçün varlığı, kentleşmenin daha devam edeceğini işaret etmektedir. Sadece bir nüfus hareketi olmayan kentleşme, toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanında çok büyük değişimler meydana getirmektedir. Oranın büyüklüğü, etkileri ve olası sonuçlarının çok boyutluluğu konunun önemini ortaya çıkarmaktadır.

Kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artmasını ve günümüzdeki kentlerin ortaya çıkmasını sağlayan toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere has değişikliklere neden olan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2002: 21-22). Modernleşme ve sanayileşmeyle doğrudan ilişkisi olan kentleşme süreci, meydana geldiği toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel alanında anlamlı değişimleri meydana getirmektedir.

Kalkınma, daha çok ekonomik boyutu ile literatürde yerini almıştır. “Bir ülkede ekonomik kalkınmadan söz edilebilmesi için, kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin miktarlarının ve etkinliklerinin artması, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması, gelir dağılımındaki adaletsizliğin azalması ve istihdam düzeyinin yükselmesi gibi yapısal değişikliklerin olması gerekir” (Kılıç, 2001: 1). Ne var ki kalkınma olgusu sosyal ve kültürel boyutlarından bağımsız olarak düşünülemez. Manisalı’nın da belirttiği gibi “Aslında, ekonomik kalkınma ekonomi yanında, sosyal, kültürel ve siyasi bazı gelişmelerin birlikte oluşması ile gerçekleşir. Kalkınma, kabuğun çatırdaması, çocuğun büyümesi gibi nitelik ve nicelik bakımından bazı olayların birlikte gelişerek, ekonomik ve sosyal yapıda değişiklikler meydana getirmesi ile ifade olur” (1982: 2).

Okuma yazma oranından, çocuk ölüm oranlarına; yaşam süresi uzunluğundan kişi başına düşen milli gelir oranına kadar ülke insanının günlük hayatındaki çok önemli noktaları içeren kalkınma olgusu, Türkiye’de hem özel hem de kamu kurumlarının çok yakından

ilgilendikleri konuları oluşturmaktadır. Bu olguların hemen hepsi kentleşme süreci ile doğrudan veya dolaylı etkileşim halindedir.

KENTLEŞMENİN TARİHÇESİ ve SANAYİ DEVRİMİ

Avrupa Kentsel Şartı'nda, "etimolojik olarak "kent", "citta" "cite" ve "ciudad" (latince kökü "civitas") sözcüğü, iki temel kavramı içerir. Yapısal, arkeolojik, topografik ve kent planlama açısından insan topluluklarının bulunduğu bir mekân; Tereccani Italian Ansiklopedisi'ne göre ise, "toplum hayatının temel çekirdeği ve karakteristiğini oluşturan tarihi ve yasal bir oluşum" (Avrupa Kentsel Şartı, 1996: 6) olarak tanımlanmıştır.

Kentler üretim biçimindeki değişimle doğmuş ve üretim güçlerindeki gelişme ile değişmektedir (Erkan, 2010: 40).

İlk olarak M.Ö. 6000 yıllarında beliren, M.Ö. 400 dolaylarında da tam olarak kendilerini göstermeye başlayan ilk kentler doğal olarak küçük ölçekli ve yerleşik köy ve kasabalardan çok az farklılık gösteren yapılardı. Bu kentlerin boyutlarının küçük olmasının görünür nedeni, tarımın veriminin düşük, uzun mesafeli ulaşımın maliyetinin de yüksek olmasıydı. Tarımda verimlilik artışının daha çok nüfusun bir arada toplanmasına olanak tanınması, demir alanındaki metalürjik buluşların, tarımsal makine teknolojisinin ve bu alandaki gelişmelere bağımlı olan ulaştırma teknolojisinin ilerlemesini gerekli kılmıştır (Hatt ve Reiss, 2002: 29). Bu durum daha çok Mezopotamya ve Nil havzası başta olma üzere doğuda görülürken, ege civarında tarıma elverişli arazilerin yokluğu nedeniyle maden çıkarma, çıkarılan madenlerden çeşitli aletlerin üretimi, denizcilik ve ticaret daha çok kentlerin yapısını etkileyen etmenler olmuşlardır. Özellikle Yunan şehirleri, deniz aşırı ticaret yolu ile giderek zenginliğini artırmış ve bölge olanaklarının nüfus kapasitesinin üç dört katı daha fazla bir nüfusu barındırma kapasitesine ulaşmışlardır. Örneğin Atina'da geliştirilen ve dış dünyaya satılan ürünleri oluşturan bir sanayi, şehrin yiyecek gereksinimlerini karşılamakla kalmamış şehrin zenginleşmesine de katkıda bulunmuştur (Childe, 1983: 233).

Görüldüğü gibi kentlerin doğuda ve batıda farklı biçimlerde ortaya çıkışı üretim biçimleri ile doğrudan ilintilidir. Bu durum kentlerin sadece ortaya çıkış dönemlerin de değil gelişme ve değişme dönemlerinde de etkisini göstermiştir. Ortaçağın ilk dönemlerinde feodal toplum yapısı nedeniyle kentler zayıflamıştır. Üretim biçimi işgücü olarak toprağa bağlı bulunan serfler nedeniyle toplumsal yapı, kırsal alanda örgütlenmiştir. 10. Yüzyıldan itibaren zanaat ve ticaretin önem kazanması ile kentler hem Avrupa'da hem de İslam dünyasında yeniden büyümeye başlamışlardır. Ne var ki kentlerin tarihsel süreci incelendiğinde,

günümüzdeki anlamıyla modern kentin ortaya çıkışının sanayi devrimi sonrasında olduğu görülür. Dahası literatürde “Kentleşme” kavramının “Sanayi Devrimi Öncesi Kentleşme” ve “Sanayi Sonrası Kentleşme” olarak ikiye ayrılması da sanayi devriminin bu süreçte bir dönüm noktası olduğu göstermektedir.

Nitekim sanayi devrimi ve sonraki dönemde kentlerin yapısal ve işlevsel olarak çok hızlı bir şekilde dönüşmesi de bu olguyu desteklemektedir. Yılmaz’ın da ifade ettiği gibi: “Kentler, ilk ortaya çıkışlarından sanayi devrimine kadar çoğunlukla bir azınlık deneyimi olarak kalmış, sanayileşmeye kadar işlevsel ve yapı açısından çok az bir dönüşüm geçirmişlerdir. Sanayileşme ise, kentlerin hızla büyümesine ve bir olgu olarak kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yani çağdaş manada kentleşme, nüfus hareketleri ile birlikte ortaya çıkmıştır” (2004: 252). Bu nüfus hareketlerinin temelinde de sanayileşme ile ortaya çıkan yeni üretim faktörleri, bunların etkinliğinin artması ve dolayısı ile işgücüne duyulan ihtiyacın artması yatmaktadır. Bununla birlikte kentlerde ortaya çıkan farklı iş kolları da kırsal alanda yaşayan bireyler için cazip hale gelmiştir.

Yalın anlamı ile Sanayi Devrimi, küçük zanaat, tezgâh ve atölye üretimlerinin yerine yeni teknik buluş ve makinelerde yeni enerji kaynağı buhar gücünün harekete geçirdiği, buharlı gemilerin ve makinenin insan, rüzgâr, su, hayvan enerjisinin yerini almasıdır (Talas, 1981: 29). Bu teknik ve toplumsal değişmelerin sonucu olarak “işçi” sınıfı ortaya çıkmış ve yığınsal üretimin oluşturduğu işbölümü ve uzmanlaşma daha fazla işçiye ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak ta kentlerin nüfusu hızlı bir şekilde artmıştır.

Çalışmak için kente gelen nüfusun barınma ihtiyacını karşılayacak alanlar yetersiz kalınca kent dışında yeni yerleşme alanları işçi mahalleleri oluşmuştur. Fabrikaların hemen yanında inşa edilen işsiz konutları yan yana ve kötü malzeme ile yapılmıştır. Konut sunum mekanizmaları artan isteği karşılayamayınca konut birimleri bölünerek kiralanmaya (her aileye bir oda) başlamış, bu da aşırı yoğunlukla birlikte sağlıksız yaşam koşullarını beraberinde getirmiştir (Uğurlu, 2010: 60-61).

Sanayi kenti ile sanayi öncesi kentler kıyaslandığında; sanayi öncesi kentlerde kapalı bir sınıf olgusuna, sosyal bir mobiliteye ve cinsiyete dayalı kapalı bir işbölümüne rastlanılmaktadır. Bu kentlerdeki insanların statüleri de edinilmiş bir statüdür. Eğitim ise ancak elit bir zümreye aittir. Her bireyin istediği eğitimi alabilmesi söz konusu değildir. Buna karşılık sanayi kentlerinde resmi eğitim hiçbir sınıf ve zenginlik farkı gözetmeksizin herkese açıktır. Bireylerin çalışmaları ve başarıları ölçüsünde yükselmeleri ve ödüllendirilmeleri doğaldır. Bu yönleriyle sanayi kentleri, sanayi öncesi kentlere kıyasla farklı bir dünyayı yansıtır (Erkan, 2010: 54-55). Görüldüğü üzere sanayi devrimi ve kent yaşamındaki

değişimler sadece ekonomik alanı değil, sosyal, siyasi ve kültürel değişimleri de içerisinde barındırmaktadır.

Sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş olmak, o ülkenin sanayileşmiş olması ile özdeşleşmektedir. Sanayileşme her şeyden önce ulusal gelirin önemli bir kısmının sanayi ürünlerinden oluşması demektir. Gelişmiş ülkelerde sanayi gelirin ulusal gelir içindeki payı çok önemli bir yer tutmaktadır. Tarımsal gelirin ulusal gelir içindeki payı ise düşüktür. Dış ticaret ilişkileri bakımından ise, gelişmiş ülkelerin dış satımları büyük oranda sanayi mallarından oluşur. Dış alımları ise az gelişmiş ülkelere satın alınan tarımsal ürünler ve hammaddelerden oluşur (Erkan, 2010: 56). Dolayısı ile az gelişmiş ülkeler veya gelişmekte olan ülkelerin kalkınarak gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşması için sanayileşmesi öngörülmektedir.

GELİŞMİŞ ve GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE KENTLEŞME ve KALKINMA

Tütengil, gelişmiş ile az gelişmiş ülkeler arasındaki farklılığın özelliklerinin belirlenmesinde şu noktalara dikkat çekmektedir (Tütengil, 1984: 2-3):

- Yeni deyimlerle anlatılmasına rağmen üzerinde durulan “olay” yüzyılımıza has “yeni” bir olay olmayıp, “eski” bir olaydır. Yeni bir biçim altında oldukça eski bir sorun söz konusudur.
- Az gelişmiş ülkeleri ifade etmek için kullanılan kavramlar gelişmiş ülkelerin durumunu bir veri olarak ele alınması ve bunlara göre “az”, “geri kalmış”, “gelişme halinde”, “kalkınmamış” vb. gibi kavramlar geliştirilmiştir.
- Gelişmeye bir sınır çizilemeyeceğine göre hiçbir ülkenin gelişmenin sonuna vardığı söylenemez. Üstelik kaynakların yeterince kullanılıp kullanılmaması bakımından da, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasında bir ayırım yapmak mümkün değildir.
- Bir kıyaslamadan doğuyor görünse de, gerçekte az gelişmişlik bu ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısından hayatlarının her alanında etkileri görülen iç çelişkilerden doğmaktadır.
- Çeşitli ülkeler için aynı deyimlerin kullanılışı, bu ülkeler arasında birtakım derece farklarının bulunmadığı ve hepsinin aynı düzeyde yer aldığı anlamına gelmez. Gelişmiş ülkeler arasında olduğu gibi, az gelişmiş ülkeler arasında da dikkate değer farklar vardır.

- Ağırlığın “iç” veya “dış” faktörlere başka ülkelerle ilişkilere verilmesine göre olayın adlandırılması değişebilmektedir.
- Yeryüzündeki ülkelerin iktisadi, sosyal ve kültürel bakımlardan “ikili” ya da “üçlü” bir ayrıma tabi tutulmasına da “sınır çizme” güçlüğü vardır. Bu bakımdan her zaman ortak görüşlere varılması mümkün olamamaktadır.

19. ve 20. Yüzyılda meydana gelen kentleşme gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki kentleşme; üretimdeki, ticaretteki ve hizmetlerdeki sürekli büyümeyi gerçekleştiren teknolojik yeniliklere paralel olarak ortaya çıkmış ve sanayi devrimi ile birlikte tarımda başlayan yapısal değişim ve üretim artışı halkın kentlere de toplanmasına yol açmıştır. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kentleşme demografik, ekonomik ve toplumsal yönlerden farklı özelliklere sahiptir. Bu ülkelerdeki kentleşme, sanayileşmeden daha hızlı bir tempo ile ilerlemektedir. Bunun yanı sıra üretim sanayisinden çok hizmet sektörüne dayalı bir ekonomik yapıya sahiptir. Gelişmiş ülkelerde tarım ekonomisi ve sanayi ekonomisi güçlendikten sonra hizmet sektörü de gelişmeye başlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise öncelikle hizmet sektörü gelişmekte ve kentler yalnız nüfus bakımından kentleşme tanımına uygun düşmektedir. Gelişmiş ülkelerde kentleşme ile eş anlamlı olarak kullanılan kalkınmanın gelişmekte olan ülkelerde kentleşme olayını açıklamakta yetersiz kaldığı söylenebilir. (Erkan, 2010: 68). Bu durum özellikle de gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme deneyiminin, çarpık kentleşme, kente göç edenlerin adaptasyon sorunu, kent içinde hem yapısal hem de sosyal olarak kent ile uyumsuz bölgelerin ortaya çıkması gibi sorunlarla yaşanmasına yol açmaktadır. Öte yandan özellikle sanayileşme ile etkisini artıran kentleşmenin yol açtığı çevre sorunları da neredeyse tüm ülkelerde yaşanmaktadır ve son yıllarda dünyanın çözmesi gereken temel problemlerinden biri haline gelmiştir. Kentleşme sürecinin sağlıklı bir şekilde yönlendirilmesi, ortaya çıkan sorunların çözümü ve kalkınmaya olan olumlu etkisinden azami düzeyde faydalanma gibi ihtiyaçlar planlamanın ve kent planlamasının önemini ortaya koymuştur.

KENT PLANLAMASI

Tarihsel süreçte kentlerin oluşumundan günümüze kadar kentleri düzenleyen birtakım uygulamalar yapılmıştır. Asıl anlamda kent planlamasının ortaya çıkışı ise piyasa mekanizmasının içinde ve liberal mülkiyet anlayışına uygun olarak gerçekleşen

sanayileşmenin ortaya çıkardığı kentin sorunlarına bir tepki olarak gelişmiştir (Erkan, 2010: 220-221).

“Modernizmin kent planlaması anlayışı, kentlerin sadece kişilerin çıkarları doğrultusunda biçimlenmesinin sağlıksız bir gelişme ortaya çıkardığı, bu nedenle kamu yararı açısından bu sürece müdahale edilmesi gereğinden yola çıkmaktadır. Kentler sağlıklı özgür bireylerin yaşadığı yerler olacaktır. Bu nedenle de insani ölçek esas alınacaktır. Bu planlama anlayışında kent ve bölgesi, sosyal, ekonomik ve politik bir bütünlüğe sahip olarak görülmektedir. Bu organik bütünlüğün planlaması ise bölge ölçeğinden başlayacaktır. Kent mekânı planlanırken oturma, çalışma, dinlenme ve dolaşım mekânları ayrılarak planlanmalıdır. Bu işlevler kent mekânında bölgeleme kararlarıyla birbirinden ayrılmalıdır. Bu ayrımın temel amacı kentte yaşayanlara sakin oturma mekânları sağlayabilmektir. Bu planlamada merkeze alınan, en çok önem verilen işlev ise konut alanlarıdır. Kentin sağlık koşulları bakımından en uygun alanlarında, düşük yoğunluklu olarak, yeterli sosyal donatıya sahip olarak, komşuluk birimleri halinde tasarlanacaktır. Kent içinde işyerleri, iş merkezi, küçük sanatlar ve organize sanayi, kent morfolojisine (yani bilime) uygun olarak, işleri oturma yerleri arasındaki uzaklıkları kısaltacak biçimde yerleştirilmelidir. Kent içinde yaşayanların boş vakitlerini değerlendirme alanları ayrılmalıdır. Kent içinde kademelenmiş bir yol sistemiyle motorlu araç dolaşımı rasyonalize edilmelidir. Yaya dolaşımı olabildiğince motorlu araç trafiğinden ayrılabilmelidir. Kent planlaması tarihi eserlerin tahribine neden olmamalıdır. Genel olarak kentin yirmi yıllık gelişmesinin tahmin edilebileceği ve buna göre yerleşme biçiminin tasarlanabileceği, kent yönetimlerinin bir yandan yatırımlarını programlayarak, öte yandan yapı süreçlerini denetleyerek bu planların uygulanabileceği varsayılmaktadır.” (Tekeli, 2001: 18-19)

Kent planlaması ile sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği sorunların aşılması, süreç esnasında çıkabilecek sorunlar için önlemler alınması ve insanların bir yerleşim biriminde nasıl daha mutlu ve doğa ile uyumlu yaşabileceklerini bilimsel yöntemlerle planlayan ve projelendiren bir uğraşlar bütünüdür.

KALKINMA PLANLARINDA TÜRKİYE’DE KENTLEŞME POLİTİKALARI

Türkiye’de kentleşme politikaları özellikle 1960’dan sonra kalkınma planlarında yerini almıştır. Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı’nda (1963-1967) 1923’den 1963’e kadar geçen 40 yılda nüfusun 2 katına çıkması ve bunun sonucu olarak süreklilik arz eden hızlı kentleşme

eğilimine rağmen nüfusun %70'inin hala kırsal alanda yaşaması nedeniyle ekonominin asıl olarak tarıma dayandığına dikkat çekilmiştir (DPT Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı).

İkinci 5 yıllık kalkınma planında (1968-1972) ise kentleşme eğiliminin gelecek yıllarda geçmişe göre daha hızlı gerçekleşeceği öngörülmüştür. 1972 döneminde kentleşme hızının %6 veya %7 civarlarında olacağı tahmin edilmiştir. Bu planda kentleşmenin sanayinin taleplerine göre destekleneceği belirtilmiş, büyük kentlerin daha da büyümesi ekonomik ve toplumsal gelişme için olumlu bir eğilim sayılmıştır. Ayrıca bölgeler arası dengesizliği gidermek ve dengeli kalkınma amacına dikkat çekilmiştir. Kentlere olan göçün İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi merkezlerde toplanmaması için yeni gelişmiş merkezlerin oluşturulması öngörülmüştür (DPT İkinci 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Üçüncü 5 yıllık kalkınma planında (1973-1977) İstanbul, İzmir ve Ankara'da yaşayan nüfusun toplam kent nüfusunun %31,1'ine tekabül etmesinin, dengeli ve aşamalı bir kentleşmeden çok büyük kent olgusunu yansıttığı belirtilmiştir. Bu planda büyük kentlerde lüks tüketim alışkanlıklarının yayılarak tüketimi hızlandırdığı buna karşın yatırım malları ve ara malları sanayiye dönük yatırımları kısıtlayıcı etkisi olduğu bu nedenle hızlı kentleşmenin kontrol altına alınması gerektiği belirtilmektedir (DPT Üçüncü 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Dördüncü 5 yıllık kalkınma planında (1979-1983) kentleşme olgusunun toplumsal değişimi vurgulayan bir süreç olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde devam eden kentsel nüfus artışı, giderek artan bir konut ihtiyacı doğurmuştur. Mevcut konut stoku bu talebi karşılayamayacak hale gelmiş ve kamu kesimi de konut yapımında yetersiz kalınca büyük kentlerin çevresi gecekondu kuşaklarıyla sarılmaya başlamıştır. Büyük kentlerde nüfusun %50'inden fazlası gecekondu da yaşamaktadır. Bu tip bir kentleşme hizmet ve altyapı ihtiyaçlarını artırmakta ve kentsel altyapı yatırımlarına aktarılabilen kamu kaynaklarının yetersizliği bu ihtiyaçların karşılanmasına imkân vermemektedir. (DPT Dördüncü 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Beşinci 5 yıllık kalkınma planında (1985-1989) dönem içerisinde kent ve kır nüfus oranının eşitlenmesi ve dönem sonunda nüfusun yarıdan fazlasının 200.000 den fazla nüfusa sahip kentlerde yaşıyor olması öngörülmektedir. Ekonomik faaliyetler ve sanayileşme için yer seçiminin önemi vurgulanmaktadır. Kentleşme ve kalkınmanın doğal ve kaçınılmaz sonucu olan kentleşme boyutunun mümkün olan en olumlu şekilde yönlendirilmesi ve gerek sosyal yapı, gerekse ekonomik gelişmeye katkısının artırılması amacıyla şehirlerde hizmet standardını yükseltecek yatırım ve politikalara daha fazla ağırlık verilmesinin önemi vurgulanmıştır. Şehirlerin mekânda dengeli dağılımını sağlamak amacıyla ekonomik potansiyele sahip orta büyüklükteki şehirlere ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesi

desteklenmesi, bunu temin için, mali ve fiziki teşvik tedbirleri nüfusu 50.000- 500.000 arasında bulunan şehirlere yöneltilecek buraların ekonomik faaliyetler açısından canlandırılmasının sağlanması planlanmıştır (DPT Beşinci 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Altıncı 5 yıllık kalkınma planında (1990-1994) yerleşme kademeleşmesinin ülke çapında dengeli dağılımı için orta büyüklükteki şehirlerin gelişmesinin desteklenmesi esas olduğu belirtilmiştir. Büyük kentlerin ve metropollerin nüfuslarının artacağı, ekonomik ve sosyal etkilerinin genişleyeceği öngörülmektedir. Bu yerlerde, fiziki plan, arsa, altyapı, ulaşım, istihdam, konut, eğitim, sağlık gibi alanlarda ağırlaşacağı anlaşılan sorunların hafifletilmesi hedeflenmiştir. Kıyı bölgelerinde de yapı yoğunlaşmasını önleyecek yeni bir yasal düzenleme için gerekli çalışmaların yapılması amaçlanmıştır. (DPT Altıncı 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Yedinci 5 yıllık kalkınma planında (1996-2000) kent planlamasının fiziki ve sayısal bilgi bazının geliştirilmesi, organizasyon eksiklerinin tamamlanması ve planlamada yeni yaklaşım ve teknolojilerin kullanımı hedeflenmiştir. Kente göç eden nüfusun kentleşme sorunları üzerinde dikkatle durularak eğitim kurumları, gönüllü kuruluşlar, sivil örgütler ve kitle iletişim araçlarıyla eğitsel uyum programları hazırlanması ve uygulaması amaçlanmıştır (DPT Yedinci 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Sekizinci 5 yıllık kalkınma planında (2001-2005) kentleşmeyle beraber ortaya çıkan uyum sorunlarına dikkat çekilmiştir. Hızlı kentleşme ve sosyal değişimin yaşanmaya devam edeceği, kültürel yozlaşmaya ve değer yargılarındaki aşınmaya fırsat verilmemesi amacıyla milli kültürün temel belirleyiciliği çerçevesinde kent ve kentlilik kültürünün oluşturulmasına dönük çalışmalar yapılacağı vurgulanmaktadır (DPT Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı).

Dokuzuncu kalkınma planında (2007-2013) yoğun göç ve çarpık kentleşmenin oluşturduğu uyum sorunlarının, terör ve asayiş başta olmak üzere toplumsal bütünlüğü ve uyumu zedeleyici ortamları hazırladığı belirtilmiştir. Bu kapsamda, ulusal ve yerel düzeyde, topluma entegrasyon ve aidiyet duygusunu geliştirici önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Tarımdaki yapısal değişim sonucu kente göç eden vasıfsız ve yoksul insanların işsizlik riskini azaltmak için aktif istihdam politikalarının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bütüncül bir gelişme stratejisi çerçevesinde, metropollerini küresel rekabette öne çıkaracak iş ve yaşam ortamının sağlanması amaçlanmıştır (DPT Dokuzuncu Kalkınma Planı).

SONUÇ

Kentleşme olgusu tarihsel süreçte özellikle sanayi devriminden sonra hem nitelik hem de nicelik olarak belirgin hale gelmiştir. Çok kesin tarihlerle belirlenememekle beraber kentleşme ve sanayileşme sürecinin aynı dönemlerde birbirlerinden etkilenerek ve birbirlerini etkileyerek tarih sahnesinde yerini almıştır. İnsanların kentte toplanmasının temel amacı bireysel olarak yapılması imkânsız olan faaliyetleri bir araya gelerek ve belirli bir işbölümü halinde uzmanlaşarak çözmesi kentin işleyişi ve kentleşme ile sanayileşme süreçlerinin aynı döneme denk gelmesini açıklamada temel bir sebep olarak öne sürülebilir. Bu durumu biraz daha açarsak, kent kavramının ortaya çıkışı, kentleşme ve sanayileşme, insanların bir arada daha iyi yaşam kalitesine ulaşma amacıyla ortaya çıkan olgulardır. Dahası sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve diğer birçok alana etki ettiği düşünüldüğünde toplumun yaşam kalitesi üzerinde doğrudan etkisi olduğu görülmektedir. Bahsedilen daha iyi yaşam kalitesine ulaşma çabasında kentleşme ve sanayileşme olgularının nasıl şekilleneceği veya bu süreçte ortaya çıkan istenmeyen sorunların giderilmesi ise “kalkınma” kavramı ile ilintilidir. Bu çalışma içinde değinilen başlıklar incelendiğinde kentleşme ve sanayileşmenin yönlendirilmesi, ortaya çıkaran sorunların giderilmesi kısaca bu süreçlerin insanların daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olması için başvurulacak temel aracın planlama olduğu görülmektedir. Süreci yönlendirecek planlar ne kadar doğru ve çözüm odaklı olursa olsun bu planların uygulanabilir olması ve hayata geçirilebilmesi de bir o kadar önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Avrupa Kentsel Şartı (1996) , s.6
- Childe, G. (1983) *Tarihte Neler Oldu*, Alan Yayıncılık, İstanbul, s. 223
- Es, Muharrem ve Ateş, Hamza. (2004) *Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 48, s. 206-248.
- Erkan, Rüstem (2010) *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilimadamı Yayınları, Ankara, s.40,56,68
- Hatt, Paul K. Ve Reiss, Albert J. (2002) *Kentsel Yerleşmelerin Tarihi*, 20. Yüzyıl Kenti, Der. Ve Çev. Bülent Duru - Ayten Alkan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 29
- Keleş, Ruşen (2002) *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları , Ankara, s. 21-22
- Kılıç, Selim (2001) *Hazine Taşınmaz Mallarının Ülkenin Ekonomik Kalkınması Yönünde Değerlendirilmesi*, Milli Emlak Müdürlüğü, İzmir, s.1-6
- Manisalı, Erol (1982) *Gelişme Ekonomisi*, İstanbul, s.2
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (2010) www.tuik.gov.tr
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2007). *Kentleşme Alanında Sürdürülebilirlik Çözümlemesi: Yaklaşımlar, Modeller, Temel Alanlar, Göstergeler, Uygulama Örnekleri*. Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektörel Politikalara Entegrasyonu Projesi, Kentleşme Tematik Grubu 2. Raporu, Ankara.
- Talas, Cahit. (1981) *Toplumsal Politikaya Giriş*, S Yayınları, Ankara, s. 29
- Tekeli, İlhan (2001) *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitabevi, Ankara, s. 18-19.
- Tütengil, C. Orhan (1984) *Az gelişmenin Sosyolojisi*, Belge Yayınları, İstanbul, s. 2-3.
- Uğurlu, Örgen (2010) *Kentlerin Tarihsel Gelişimi*, (Ed. Ö. Uğurlu, N.Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, M. Şiriner), Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları, Örgün Yayınevi, İstanbul, s. 60-61.
- Yılmaz, Nail. (2004) *Farklılaştırıcı ve Ayrıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme*. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 48, s. 250-267.
- 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
- 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
- 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
- 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
- 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
- 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
- 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
- 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
- 9. Kalkınma Planı, DPT, Ankara.